

A. Zalaznik: Dvig uboge gmajne. Založba Kmetijske tiskovne zadruga. Ljubljana, 1930. 112 strani.

Spis zasleduje razvoj jugoslovanskega kmeta od preprostih početkov do sedanjih dni, od primitivnosti do svetlejših časov skupne stanovske zavesti. Vsi kmetiški upori so znak te zavesti in zrcalo sedanjosti in bodočnosti. Od te strani je spis dopolnilo jugoslovanske zgodovine, toda brez znanstvenih namenov. Zato se ne moremo zanesti, kaka oblika zadrug je nastala pod turško vlado iz razlogov manjšega davka, in v kateri obliki so jo Jugoslovani prinesli iz prvotne domovine. Na vsak način bi imela potem krščanska ideja bratstva in skupnih agap iste korenine kot slovanske zadruga, ki so se že tedaj spajale v višje edinice bratstva in plemena. Moderno združništvo, z idejo solidarnosti v skupnih koristih, ima svoj protipol v etični ideji slovanske zadruga, ki je zlasti pri Rusih postala kulturotvorna in je dobila svoj najvišji izraz v Tolstoju. Zalaznik meni, da je ta demokratični duh držal Slovane v otrplosti, v življenju brez duše in poleta, ker je oviral višje združevalne poskuse. Njegov vzor je evropska država, kjer je uresničena delitev dela, eni obdelujejo polje, drugi stražijo, kakor imajo podobno civilizacijo tudi termi in mravlje. Slovanska ideja združevanja je pa bliže Indiji in Kitajski, katerih kultura je šla v globino, ne v evropsko širino. Tudi ideja zadruga je bliže poglobitvi in notranji svobodi kot organizatorični razum evropske državnosti, ki se le prevečkrat prevrže v nasilje in sovraštvo. Imamo torej dva tipa združevanja in Jugoslovanstvo se zdaj oblači v evropsko obleko države, počasi se izvijajoč iz slovansko-azijskih prvin. Nikakor pa ne moremo reči, da bi bila ideja slovanske bivanja mrtvilo, kakor so bile tudi takozvane temne dobe naše zgodovine, četudi v literaturi nimamo glasov o različnih njihovih življenjskih oblikah, morda bližje človeški bitnosti in notranji svobodi kakor današnja.

Zalaznikovo razvojno naravoslovsko pojmovanje države se nagiblje v etično pravno novega idealizma: Na eni strani mu stoji pred očmi zavest skupnosti, na drugi individualna svoboda. Z osamosvojitvijo v l. 1848 je kmetijstvo doseglo lepe sadove, a pomanjkanje skupne stanovske zavesti je povzro-

čilo propadanje, ki ga v Sloveniji tudi združništvo ne more ustaviti. V ostali Jugoslaviji pa se delajo prvi koraki v tej smeri, ko se je odpravil kolonat v Dalmaciji in z žrtvami oprostil kmet v Bosni, Hercegovini in južni Srbiji, a 800 veleposestev še čaka agrarne reforme. Ne razumem Zalaznika, čemu toliko poudarja romansko prebivalstvo obrežnih mest. To so bile pač že ob Kristusovem času zamorske kolonije na tuji zemlji, trgovske in vojaške ekspoziture, ki jim ni bilo mar zemlje in dela na njej, ampak le dobiček s trgovino in obrtjo. Antični in moderni Rim sta bila kot tat, ki se izpoveduje, da je ukradel vrv, ne pove pa, da je bilo nanjo privezano živinče.

Dasi samo popularen, je spis zelo pobuden in idejno bogat, da ne bo le kmet videl sebe v zrcalu in podvojeni samozavednosti, ampak bo tudi oblikovatelj našega duševnega življenja našel plodno zrno za svojo njivo.

Dr. J. Šile

Tone Gaspari: Cesta. Založba Kmetijske tiskovne zadruga. V Ljubljani, 1930. 127 strani.

Jasno nam je in prijetno v tem svetu besedne umetnosti, ki ima svoje samobitno življenje. Življenje je običajno ali dolgočasno, smešno ali tragično, a prelito v besedo je lepo in lahko. »Leicht ist jedes Erdenleben, wenn man es in Verse bringt«, pravi nemški pesnik Eulenberg. In ta povest je naravnost vzoren zgled za estetsko uživanje lika. Gaspari je zelo blizu impresionizma. Ne obriše predmetov, ampak občutje predmetov je ujeto v besedo; trenutna bežna slika, ne ona, ki je v spominu in pojmu. To neprestano porajanje besednega življenja iz snovi sugerira doživljanje in neprestano pozornost, da te ne briga toliko razplet dejanja in zgradba povesti, ampak ves se stopiš s pisateljem v gledanje in izražanje. Tako postane pozoren deček, ko prvič zre v novo in neznano njegov od običajne dolgočasnosti neoskrunjeni pogled.

Tudi stavek je bližje besedi, bližje preprostemu stavku ljudske govornice in njegovi izraznosti, kot umetno drhtečim vijugam period. Tu se nič ne računa, vse se vidi in čuti, plača s kovanim denarjem, ki zveni po žlahtnejših kovinah, kot se sedaj plačuje v trgovini in literaturi. Beseda in stavek sta brhka in mlada kot nepohojena narava,

svoj svet, kakor je svoj svet otrok, preden se je naučil papagajske govornice in oblik, ki so prikrojene za lastno nečimurnost in splošno polikanost. Kmet in delavec v prirodi raste naravnost iz otroka, slast in opoj življenja je v vsaki njihovi besedi, izobraženec raste iz kulture in mu je dolčas.

Zato je vse drugačno čuvstvovanje teh ljudi, drugače rastejo divje rože, jelke, gabri in bukve v gozdu kakor v mestnih parkih. To ni prvotni zlati vek, kot si ga je predstavljala sentimentalna doba iz mesta, ampak morda elementarna čuvstva z nenavadnimi izbruhi strasti in drugo logiko, kot je naša. Nič ni idealizirana. Vidimo nenavadno, včasih odbijajočo mentalnost drvarjev in kmetov, propad kmetske bitnosti in nove zarje v vodilnih dveh osebah povesti. Dejanje je skoro pravljica o knezovem zetu, najvišji upi se izpolnijo igraje, a za enkrat si pisatelj še ne ve odgovora, kakor se tudi motiv o knezovem zetu preokrene v simbolično hrepenenje glavnega junaka po gozdni roži učiteljici Mimi. Mima je precej blizu Cankarjevim ženskam z nedoumljivo ljubeznijo, ki je I. Cankar nikoli ne utemeljuje, ampak začudeno prikazuje kot apriorno skrivnostno resnico ženske. Gaspari gleda v njej, kako se razvija iz ovoja narave Shakespearske nedotaknjeno, iracionalno dekle v vsečloveško nesebičnost, odpuščanje in altruizem.

Godi pa se vse to v vojnem ozračju ravnokar minule dobe, ki je bilo že tolikokrat premlateno v knjigah, toda izražanje pisatelja mu najde vedno nove luči in barve. Vojni milje je bolj slučajen, v prvi vrsti stoji gozd, čarobni gozd, ne le kot estetičen, ampak etičen in gospodarski problem lepše bodočnosti ljudstva in rešitve od kulture bolnega človeka, ki gleda naravo le estetično. Priostritev na koncu hoče pravzaprav povedati, kako išče estetika svojo rešitev v etiki narave. — Morda je vendar to le odkritje kresala v dobi elektrike, kakor pravi g. B. Furlan.

Dr. J. Šile

Felix Timmermans: Župnik iz cvetočega vinograda. Prevedla Zdenko Knez in dr. Rajko Ložar. Opremil arh. Ivo Spinčič. Leposlovna knjižnica. Str. 162. — Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani, 1931.

Z nenadno vremo smo se lotili prevajanja. Istočasno nam kar troje založb pošilja svoje knjige, s katerimi nam bo omogočeno spoznavanje plodov tujih, sodobnih literatur v slovenskem jeziku. Poudarjam sodobnih literatur, kajti doslej smo povečini prevajali predvsem dela, ki so že davno prešla v literarno zgodovino. Prav in potrebno pa je, da se naš človek razgleda tudi po današnji književnosti drugih narodov, ki mu jo je dozda v prvi vrsti posredovala nemščina. Timmermansa doslej pravzaprav sploh nismo poznali. Med vojno so ga Nemci skoro šele odkrili in z njim vred mnogo blestečih imen iz flamske književnosti, n. pr. tenkočutnega lirika G. Gezelleja. Za Flamce je značilna rezko stroga religioznost, ki se posredno ali neposredno razodeva v njihovi umetnosti. Ozek, našemu podoben svet, ograjen z večnimi mejniki, ki jih ni mogel omajati vihar relativizma. Za temi mejami, ki svareče sijajo v duše, se bje boj za zmago individualistične volje, ki pa mora prej ali slej omahiniti in se vdano ukloniti, ali pa se zlomiti, kajti mejnikov ne premakneš — duša jih priznava, ker sluti njih globljo vzročnost. To je podoba notranjega sveta. Vidni, očem prijetni svet pa je — ali komu od nas ni znan!:

»Veselo gleda gričevje na vas z njenimi rdečimi strehami in na vrt gospoda župnika, kjer trepetajo topoli okoli ribnika... Na obzorju vihrajo bele zastave oblakov... Kakor rjastorjave in zelene preproge leže polja gričem po trebuih, črni sejavci korakajo pred srebrnim nebom; voli vlečejo plug... zadaj za griči se dvigajo vsenaokrog novi griči in ure in ure daleč za pozdravljajočimi mlini in svetlimi vasmí, za rekami...« itd. Zemlja — kakor na dlani, duše — v obraze in telesa so zarisane. Tu ni prostora za mrežospletalstvo. V odkriti borbi se zakrižajo med seboj nasprotne si življenske črte. Ali idila — vedre pesmi, zdravice in hvalnice, hvalnice za vse lepe stvari, ki jih je nebo naklonilo človeku, — ali pa neizprosna drama, skratka: v ta prostor ne sodi relativizem. »Župnik iz cvetočega vinograda« je kot literarna umetnina nujen plod tega stvarnega in duhovnega okolja. V prostoru idiličnih vrtov, tihih župnišč in spokojnih pokrajin, kjer je sleherna stvar ostro opazljiva in pomembna, trči drug ob drugega dvoje svetov: zapoved (mejniki večnosti) in osebna volja. Župnik in mladi pesnik — brezverec